

Валентина Хачатрян,

д-р екон. наук, доцент

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9532-0116>

ResearcherID [H-1458-2018](https://orcid.org/0000-0002-9532-0116)

Вікторія Стратійчук,

доктор філософії з економіки, асистент

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9754-5028>

ResearcherID [AAF-8144-2021](https://orcid.org/0000-0002-9754-5028)

ПЛАНУВАННЯ ОБСЯГУ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ ЯК ІНДИКАТОР РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

В статті досліджено особливості визначення оптимального обсягу оборотних активів на основі застосування оптимізаційних моделей по відношенню до окремих видів оборотних активів. Запропоновано методу планування оптимального загального обсягу оборотних активів. Ідентифіковано систему показників оцінки результативності використання планового обсягу оборотних активів на основі співвідношення планових та фактичних обсягів оборотних активів, що дозволить оцінити ефективність планового обсягу оборотних активів підприємств торгівлі в цілому та їх окремих видів.

Ключові слова: оборотні активи, планування оборотних активів, запаси, дебіторська заборгованість, грошові кошти.

Постановка проблеми. Оборотні активи є важливим елементом ресурсного потенціалу підприємства, що забезпечує реалізацію його операційної діяльності. Обсяг оборотних активів займає визначне місце в процесі аналізу основних економічних та фінансових показників діяльності підприємства. В сучасних умовах господарювання формування достатнього обсягу та необхідного складу оборотних активів є одним з основних завдань підприємств, адже безперервне здійснення їх операційної діяльності сьогодні виступає індикатором стабільного розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей формування оборотних активів присвячено праці великої кількості науковців,

серед яких Бабяк Н.Д., Беялов Т.Є., Бігдан І.А., Білик М.Д., Бланк І.О., Ван Хорн, Джейм К., Джон М., Жиликова О.В., Лачкова В.М., Лачкова Л.І., Поддєрьогін А.М., Шохін Є.І. та інші. Проте проблема планування оптимального обсягу оборотних активів наразі залишається актуальною враховуючи вплив зовнішнього середовища господарювання на операційну діяльність сучасних підприємств торгівлі.

Метою статті є дослідження основних методів планування оборотних активів підприємств в контексті забезпечення результативності їх використання.

Виклад основного матеріалу. Сучасна економічна література, зокрема науковці Ван Хорн, Вахович М., Бланк І.О., Джеймс С., Джон М., Шохін Є.І. виділяють три типи політики формування оборотних активів: консервативний, помірний та агресивний.

Консервативний підхід передбачає повністю забезпечення необхідної кількості оборотних активів, а також формування резервів, що дозволяє мінімізувати можливості настання ризиків. Помірна політика характеризується забезпечення підприємства необхідною кількістю оборотних активів та створення страхової суми оборотних активів на випадок збою операційного циклу. Агресивний підхід передбачає мінімізацію усіх страхових резервів оборотних активів та забезпечення лише необхідної їх кількості для здійснення операційної діяльності. За умов відсутності ризиків та впливів зовнішніх факторів, останній підхід є найбільш результативним [2, с. 236-237].

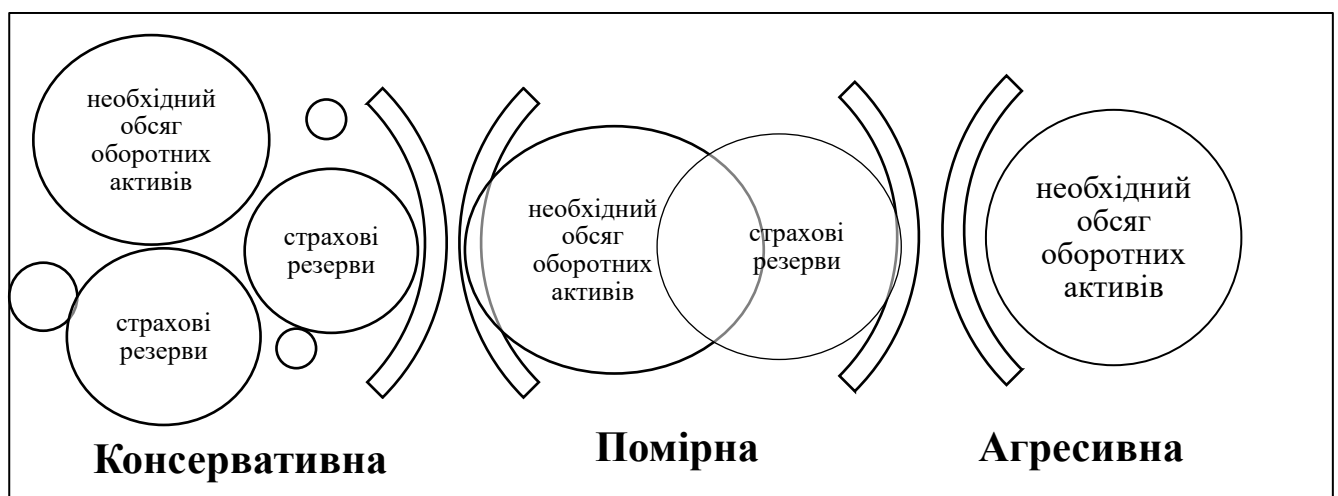

Рисунок 1 – Типи політик формування оборотних активів

Джерело: побудовано автором на основі [3]

Для розрахунку оптимального обсягу та структури оборотних активів сучасні науковці пропонують використовувати оптимізаційні моделі в розрізі видів оборотних активів. Ми вважаємо таку думку вірною, адже розрахунок оптимальних обсягів кожного виду оборотних активів допоможе детальніше провести аналіз їх необхідності для досягнення заданих темпів розвитку. Визначимо основні моделі оптимізації в розрізі видів оборотних активів.

1) *Оптимізація обсягу запасів.* Дане питання широко описане науковцем Поддєрьогіним А.М., автором виділяє два методи оптимізації запасів: прямий та аналітичний. Прямий метод стосується нових підприємств та передбачає формування запасів підприємства «з нуля». Аналітичний метод відноситься до підприємств, які продовжують функціонування та потребують лише поповнення запасів. Зважаючи на те, що ми будемо проводити дослідження існуючих на ринку підприємств, доцільніше використовувати аналітичний метод при проведенні оптимізації запасів. Автор пропонує для розрахунку оптимального обсягу запасів використати формулу (1) [8, с. 178].

$$Z_o = (N_{пз} \times OВ_o) + Z_{сз} + Z_{цп} \quad (1)$$

де, Z_o – оптимальна сума запасів;

$N_{пз}$ – норматив запасів поточного зберігання у днях обороту;

$OВ_o$ – односторонній обсяг реалізації;

$Z_{сз}$ – запаси сезонного зберігання;

$Z_{цп}$ – запаси цільового призначення.

На нашу думку, даний показник є доцільним для розрахунку, адже він враховує різні види запасів та темпи реалізації продукції. Зважаючи на те, що оптимальний рівень запасів на підприємстві необхідно постійно підтримувати для забезпечення досягнення його стратегічних цілей, в процесі даного дослідження доцільно буде розрахувати оптимальний рівень замовлення, що буде здійснюватися підприємством у перспективі.

Ми вважаємо, що найдоцільнішою моделлю оптимізації розмірів замовлення запасів на підприємстві є модель економічного обґрунтованого розміру замовлення EOQ (Economic Order Quantity), яка також носить назву

«Модель Уілсона» або «Модель Уілсона – Харріса». Дана модель дозволяє розрахувати оптимальний розмір запасів на підприємстві торгівлі за умови забезпечення мінімізації витрат на зберігання запасів та сукупних витрат. Науковець Поддєрьогін А.М. досить точно описав методику проведення оптимізації за Моделлю Уілсона [8, с. 174].

Оптимальний обсяг запасів на підприємстві визначається за формулою (2).

$$EOQ = \sqrt{\frac{2 \times Z \times P}{B}} \quad (2)$$

де, EOQ – оптимальний розмір замовлення запасів, од.;

Z – витрати на розміщення, доставка, приймання замовлень запасів у розрахунку на одне замовлення, грн.;

P — річна потреба в запасах, од.;

B — витрати на зберігання і складування запасів у розрахунку на їх одиницю, грн.

Ми погоджуємося із думкою автора щодо важкості впровадження даної моделі в діяльність підприємства в сучасних умовах господарювання вітчизняних підприємств. Зважаючи на інтенсивні зміни середовища функціонування вітчизняних підприємств, зміну макроекономічних показників, кон'юнктури ринку, автор досить слушно пропонує модифікувати дану модель додаванням до визначеної для ідеальних умов суми запасів страхову суму необхідних запасів у випадку непередбачуваних впливів факторів [8, с. 176].

Використання даної моделі для оптимізації обсягу оборотних активів певною мірою впливає на вибір політики формування оборотних активів, дана модель трактує, що політика формування запасів повинна бути консервативною або помірною, тобто включати страхові суми запасів зважаючи на сучасні умови господарювання.

2) *Оптимізація обсягу дебіторської заборгованості.* Даний вид оборотних активів характеризується можливістю підприємства торгівлі надавати споживчі та товарні кредити. На нашу думку, досить точно

визначають показник оптимального обсягу дебіторської заборгованості науковці І.А. Бігдан, Л.І. Лачкова, В.М. Лачкова, О.В. Жилякова, які використовують формулу (3) [9, с. 77].

$$OK_{дз} = \frac{(OP_k \times K_{с/ц} \times (ПНК + ПР))}{360} \quad (3)$$

де $OK_{дз}$ – оптимальний обсяг оборотних активів, що спрямовується в дебіторську заборгованість, грн.;

OP_k – плановий обсяг реалізації продукції у кредит, грн.

$K_{с/ц}$ – коефіцієнт відношення собівартості та ціни продукції, коеф.;

$ПНК$ – середній період надання товарного кредиту, дн.;

$ПР$ – середній період прострочення платежів по наданому кредиту, дн.

В процесі формування торговельним підприємством певного обсягу дебіторської заборгованості, йому необхідно також проаналізувати можливість настанні ризиків, що є невід’ємною часткою стратегічного аналізу. Врахування ризиків неповернення кредиту, порушення строків повернення кредиту тощо істотно впливає на загальну суму дебіторської заборгованості та обсягу оборотних активів в цілому.

3) *Визначення оптимального обсягу грошових коштів підприємства.*

Методологічні основи оптимізації обсягу грошових коштів досить широко описав науковець Бланк І.О., який розглядав кілька моделей, таких як Модель Баумоля, Модель Міллера-Орра. Дані моделі широко застосовуються у практиці зарубіжних підприємств, щодо вітчизняних торговельних підприємств, то, як твердить автор, дані моделі досить важко застосовувати у зв’язку з нестачею оборотних активів, різких коливань грошових надходжень тощо [3, с. 364].

Проте, на нашу думку, в процесі управління оборотними активами, зокрема грошовими коштами, доцільно було б застосувати модель Баумоля, яка передбачає наявність суми страхових резервів грошових коштів, адже стратегічний вектор здійснення управління передбачає виникнення перспективних ризиків щодо зміни обсягу грошових коштів. Модель Міллера-

Опра теж базується на наявності страхових сум, проте дана модель потребує більшу їх кількість. Вибір моделі Баумоля можемо пояснити складним середовищем господарювання вітчизняних підприємств, нестачею оборотних активів та нездатністю витратити велику кількість оборотних активів на формування страхових резервів.

Визначення оптимальності грошових коштів за Моделлю Баумоля характеризується розрахунком максимального та середнього залишків грошових коштів у складі оборотних активів підприємств, дані показники розраховується за формулами (4), (5).

$$ДА_{\text{макс}} = \sqrt{\frac{2 \times P_o \times ПО_{\text{од}}}{P_d}}; \quad (4)$$

$$ДА_{\text{сер}} = \frac{ДА_{\text{макс}}}{2} \quad (5)$$

де $ДА_{\text{макс}}$ – оптимальний обсяг максимального залишку грошових активів;

$ДА_{\text{сер}}$ – оптимальний обсяг середнього залишку грошових активів;

P_o – витрати на обслуговування однієї операції поповнення грошових коштів;

P_d – рівень втрати альтернативних доходів при зберіганні грошових коштів (середня ставка відсотка по короткостроковим фінансовим інвестиціям, коеф.;

$ПО_{\text{до}}$ – плановий обсяг від'ємного грошового потоку (обсяг використовуваних грошових коштів) [3, с. 365].

На основі визначення оптимальних обсягів основних видів оборотних активів, необхідно знайти оптимальний обсяг оборотних активів в цілому. Науковець Шохін Є.І. пропонує визначити загальний обсяг оборотних активів майбутнього періоду як суму усіх видів оборотних активів в перспективі, для визначення даного показника використаємо формулу (6), що пропонує даний

науковець модифікувавши її до умов функціонування торговельних підприємств, які характеризуються відсутністю виробничого процесу та відповідно відсутністю запасів сировини, незавершеного виробництва тощо [7, с. 238].

$$OA_{п} = ЗC_{п} + ДЗ_{п} + ГА_{п} + П_{п}, \quad (6)$$

де, $OA_{п}$ – оптимальний обсяг оборотних активів у перспективному періоді;

$ЗC_{п}$ – оптимальний обсяг запасів перспективного періоду;

$ДЗ_{п}$ – оптимальний обсяг дебіторської заборгованості перспективного періоду;

$ГА_{п}$ – оптимальний обсяг грошових коштів перспективного періоду;

$П_{п}$ – оптимальний обсяг інших видів оборотних активів.

Таким чином, визначивши оптимальні обсяги основних видів оборотних активів та їх оптимальний обсяг в цілому, підприємство отримує можливість сформуванню найбільш оптимальну структуру та обсяг оборотних активів.

Проведення оцінки результативності використання оптимального обсягу оборотних активів підприємств торгівлі забезпечить розуміння доцільності використання запропонованої методики ідентифікації обсягу оборотних активів.

Як впливає із сутності поняття «результативність», її можна визначити на основі співвідношення результатів діяльності підприємства із цільовими показниками. Тому для розрахунку показників результативності необхідно визначити цільові або планові показники функціонування оборотних активів.

Розрахувавши планові показники функціонування оборотних активів необхідно визначити результативність кожного показника як співвідношення поточного результату та планового. Дані розрахунки дозволять зробити висновок про результативність використання стратегії управління оборотними активами та визначити елементи стратегії, які необхідно коригувати для досягнення кращих результатів у перспективі. Тому, крім запропонованих авторами показників, на основі використання результатів проведених розрахунків ми пропонуємо також провести розрахунок системи показників результативності.

Таблиця 1 – Показники оцінки результативності використання оборотних активів підприємств торгівлі

Назва показника	Формула для розрахунку	Умовні позначення
Коефіцієнт результативності обсягу оборотних активів	$K_{Po.a.} = \frac{OA_{opt.}}{OA_{plan.}}$	OA _{opt.} , OA _{plan.} – оптимальний та плановий обсяги оборотних активів;
Коефіцієнт результативності обсягу запасів	$K_{Rzap.} = \frac{Z_{opt.}}{Z_{plan.}}$	Z _{opt.} , Z _{plan.} – оптимальний та плановий обсяги запасів;
Коефіцієнт результативності дебіторської заборгованості	$K_{Rd.z.} = \frac{DZ_{opt.}}{DZ_{plan.}}$	DZ _{opt.} , DZ _{plan.} – оптимальний та плановий обсяги дебіторської заборгованості;
Коефіцієнт результативності швидкої ліквідності	$K_{Rlikv.} = \frac{(OA_{opt.} + VM_{pl.}) \div PZ}{(OA_{plan.} + VM_{pl.}) \div PZ}$	VM _{pl.} – витрати майбутніх періодів;
Коефіцієнт результативності платоспроможності	$K_{Rpl.} = \frac{K_{pot.pl.}}{K_{persp.pl.}}$	PZ – поточні зобов'язання;
Коефіцієнт результативності рентабельності оборотних активів	$K_{Rp.} = \frac{Kob_{opt.} \times (ChP \div VR)}{Kob_{plan.} \times (ChP_{plan.} \div VR_{plan.})}$	Pl.z – планові зобов'язання;
Коефіцієнт результативності оборотності оборотних активів	$K_{Rob.} = \frac{ChD \div OA_{optim.}}{ChD_{plan.} \div OA_{plan.}}$	K _{pot.pl.} – коефіцієнт поточної платоспроможності;
		K _{persp.pl.} – коефіцієнт перспективної платоспроможності;
		Kob _{opt.} , Kob _{plan.} – коефіцієнти оборотності оптимальний та плановий;
		ChP – чистий прибуток;
		VR – виручка від реалізації
		ChD – чистий дохід.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Обсяг оборотних активів відіграє важливу роль у функціонуванні підприємства торгівлі, забезпечує безперебійність операційного процесу, стабільність діяльності підприємства. Дослідження підходів науковців щодо методів планування оборотних активів дозволило зробити висновок про доцільність використання оптимізаційних моделей формування окремих видів оборотних активів. На наш погляд, формування оптимального обсягу оборотних активів необхідно здійснювати на основі оптимізації обсягу запасів, дебіторської заборгованості та грошових коштів підприємства як основних елементів оборотних активів підприємства торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Білик М.Д., Белялов Т.Є. Фінансове планування на підприємстві: навчальний посібник. К.: ПанТот, 2015. 436 с.
2. Джейм К., Ван Хорн, Джон М. Основы финансового менеджмента. 12-е издание / пер. с англ. О. Л. Пелявского. Москва : ООО «И.Д. Вильямс», 2008. 1232 с.
3. Основы финансового менеджмента. В 2 томах. Т. 1. 3-е изд., перераб. и доп. / И.А. Бланк. Москва : «Омега-Л», 2011. 656 с.
4. Стратійчук В.М. Особливості оптимізації обсягу оборотних активів підприємств торгівлі в контексті стратегічного управління. *Економіка, облік, фінанси, управління і право: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку* : зб. тез доп. учасн. X міжнар. наук.-практ. конф. Полтава : ЦФЕНД, 2019. С. 42-43.
5. Стратійчук В.М. Результативність використання оборотних активів підприємств торгівлі: індикатори оцінювання. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні* : зб. тез доп. учасн. X міжнар. наук.-практ. конф., 22-23 травня 2019 р. Київ : КНТЕУ, 2019. С. 207-210.
6. Стратійчук В.М. Сучасні підходи до оцінювання результативності стратегії управління оборотними активами підприємства торгівлі. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. №5(73). С. 123-132.
7. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / за ред. Є.І. Шохіна. М.: вид. ФБК-ПРЕСС. 2002. 408 с.
8. Фінансовий менеджмент: підручник / А.М. Поддєрьогін та ін.; 2-ге вид., перероб. Київ : КНЕУ, 2017. 534 с.
9. Фінансовий менеджмент : елект. навч. посібник / Бігдан І.А., Лачкова Л.І., Лачкова В.М., Жилиякова О.В. Харків : ХДУХТ, 2017. 197 с.